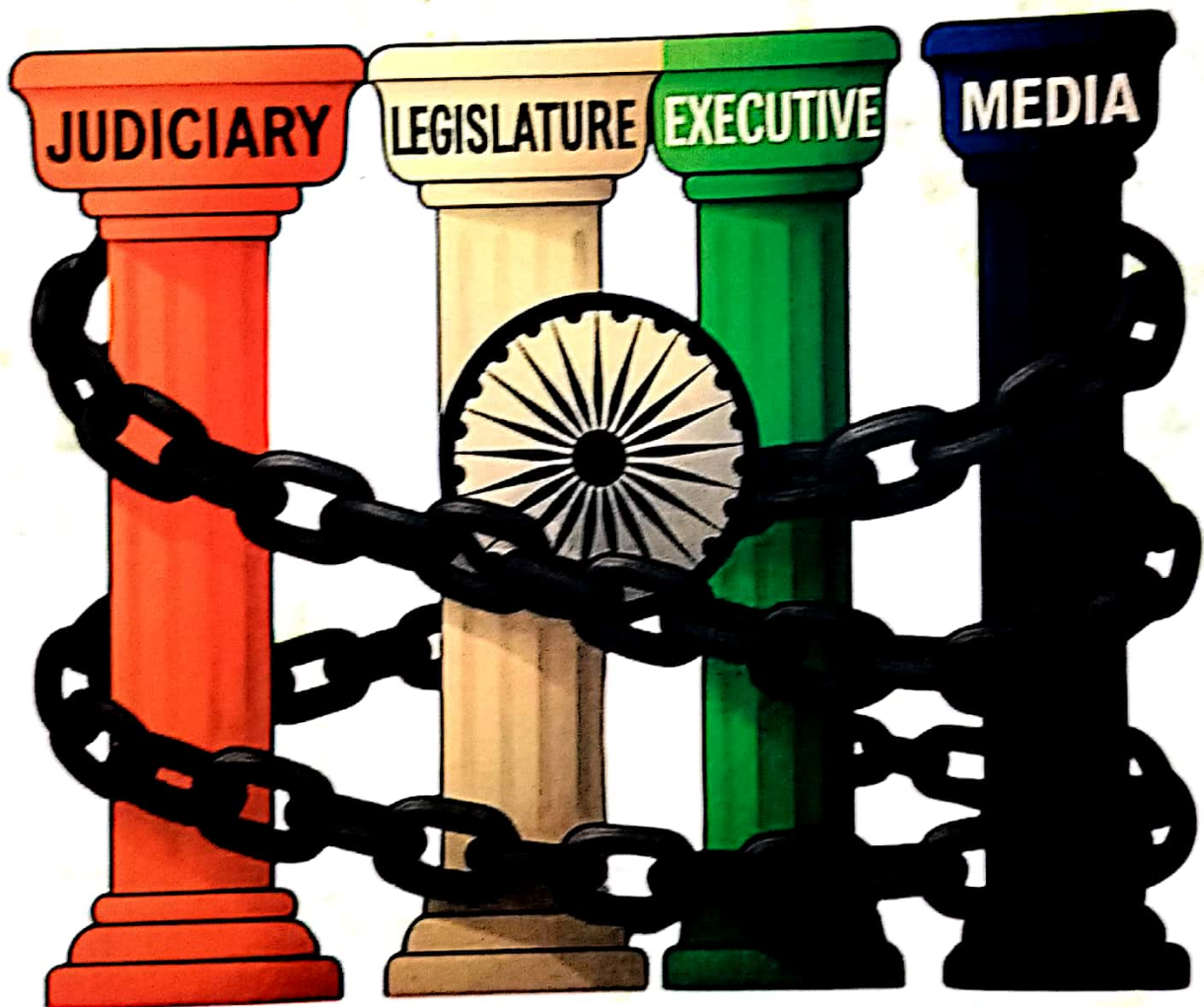

Sponsored by ICSSR, New Delhi

Impact of Globalization on Indian Democracy

Editor

Dr. Mrs. Shital Chandrakant Patil

Co-Editor

Mr. Shailesh Bhimrao Kamble

14	Artificial Intelligence in Shaping Public Opinion Measurement in Indian Democracy- Ms. Shubhangi Bharat Kurhade	104
15	१९९१ नंतरच्या भारतातील आर्थिक सुधारणांचा ऐतिहासिक आढावा - श्रीमती तेजश्री तानाजी सरकाळे	112
16	जागतिकीकरण, भारतीय लोकशाही आणि सद्यस्थिती- प्रा.मनीषा अर्जुन सोनावणे	119
17	डिजिटल डेमोक्रेसी - प्रा. गीतांजली शंकराव चव्हाण	131
18	The Role of Artificial Intelligence and Algorithms in Shaping Democracy - Dr. G.R.Patil	137
19	जागतिकीकरणाचा भारतीय महिलांच्या जीवनावर झालेला परिणाम: एक अभ्यास - प्रा.क्रांती शरद कांबळे	141
20	डिजिटल लोकशाही, प्रसार माध्यमे आणि राजकारण - प्रा. डॉ. अवधूत टिपुगडे	146
21	जागतिकीकरणाचा भारतीय संस्कृतीवर झालेला परिणाम - प्रा.डॉ.दिलीप महादू कोने / प्रा.स्वाती प्रभाकर मगदूम	154
22	Adapting to Change: Business Resilience in a Disruptive World- Prof. Mrs. Pratibha Dattatraya Pudale	159
23	बळीराजा स्मारक धरण लढ्यामधील श्रमिक मुक्ती दलाचे योगदान डॉ. शामराव मल्हारी घाडगे / कु. कुंभार भाग्यश्री शामराव	164
24	डिजिटल लोकशाही : संधी आणि आव्हान - प्रा. अंकित सतीशराव पाटील	170
25	ई - गव्हर्नन्स आणि पारदर्शकता- प्रा. सागर रामराव कुंडले	178
26	स्त्री शिक्षणाच्या अग्रदूत सावित्रीबाई फुले प्रा डॉ.राजेंद्र रघुनाथ सोनावले / प्रा. योगिता पोपट कांबळे	187
27	Cyber Security and Cyber Law in India Mr. Patil Baban D./ Mr. Mugali Anup P.	191
28	Impact of Globalization on Indian Democracy and Society - Dr. Bharat Shamarao Sakate	197

Impact of Globalization on Indian Democracy

Editor

Dr. Mrs. Shital Chandrakant Patil

Co-Editor

Mr. Shailesh Bhimrao Kamble

Copyright © Editor / Author April 2025

ISBN- 978-93-92576-84-3

Published By

Akshara Publication

*Office. Plot.No. 42 Gokuldham Residency
Prerana Nagar, Wanjola Road, Bhusawal
Dist. Jalgaon (Maharashtra), India 425201*

Contact- 9421682612

www.aimrj.com Email- akshrapublication@gmail.com

Printed At.

*Akshara Printers,
Bhusawal (Maharashtra), India 425201*

Price: Rs-400 /-

Copyright - This book and all its content are Copyright © 2025, Editor/Publisher. All rights reserved. No part of this book's content may be reproduced, transmitted, or used in any form, in whole or in part, without prior permission from the editor/publisher. The articles or opinions expressed in this book are solely those of the authors and do not necessarily reflect the views of the editor or publisher. In case of any copyright infringement, the respective author will be solely responsible.

डिजिटल : लोकशाही, प्रसार माध्यमे आणि राजकारण

प्रा. डॉ. अवधूत टिपुगडे
विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर

प्रस्तावना-निवडणुकी मध्ये लाखो मते मोजण्याचे मोठे काम भारतीय निवडणूक आयोगाला पूर्ण करावे लागते. भारतामध्ये एप्रिल २०२४ मधील जगातील सर्वात मोठी सहा आठवड्यांची, सात टप्प्यांची लोकशाही प्रक्रिया पार पडली. सोशल मीडियामध्ये, व्हाटसप, फेसबुक, विशेषतः इंस्टाग्रामच्या 'रील' विभागात मोठ्या प्रमाणात निवडणूक प्रचार, प्रसार आणि एकूणच सर्व निवडणूक यंत्रणा कार्यरत असलेली दिसली. विविध राजकीय व्यक्ती आणि पक्षांचे संपादन आणि मीम्स यांचे एक प्रकारची गुंतगुंत पाहायला मिळाली. मीडिया, ज्यावर बहुतेकदा सत्तेत असलेल्यांचे, विशेषतः राजकारण्यांचे वर्चस्व असते, ते जनसमुदाय एकीकरण आणि माहिती प्रसारित करण्याचे साधन म्हणून काम करताना दिसतात. सोशल मीडियाचा वापर तुलनेने नवीन आहे. भारतातील २०१४ च्या सार्वत्रिक निवडणुका सोशल मीडिया-चालित निवडणूक म्हणून घोषित केल्या असल्या तरी, त्यावेळच्या उदयोन्मुख राजकीय पक्ष, भारतीय जनता पक्ष (भाजपा) ने मोठ्या प्रमाणात त्यांचा वापर केलेला दिसतो.

संशोधन उद्दिष्टे :

१. लोकशाही संकल्पना समजून घेणे.
२. तंत्रज्ञान प्रसार माध्यमे आणि राजकारण यांचा सह - संबंध अभ्यासणे.
३. डिजिटल तंत्रज्ञान आणि लोकशाही यांचे महत्व समजून घेणे.

डिजिटल सहभाग खूप व्यापकपणे जर्गेन हॅबरमासच्या 'बुर्जुआ सार्वजनिक क्षेत्राच्या कल्पनेशी जोडले जाऊ शकतो. एक असे क्षेत्र जिथे व्यक्ती सार्वजनिक बाबींबद्दल तर्कशुद्ध-समालोचनात्मक चर्चा करतात. ही कल्पना अठराव्या शतकात युरोपमध्ये उदयास आली, जिथे या क्षेत्राने आर्थिक किंवा राजकीय बंधनांपासून मुक्त चर्चेसाठी एक व्यासपीठ दिले, लोकांना सहभागी होण्याची, जनमत तयार करण्याची आणि निर्णय घेण्यावर प्रभाव पाडण्याची क्षमता निर्माण करून लोकशाहीला प्रोत्साहन दिले. जरी हॅबरमासचा सिद्धांत युरोपियन

समान विचारसरणीच्या गटांपासून मर्यादित राहतात.

[illegible]

२०२४ च्या निवडणुकीत डिजिटल माध्यमांच्या भूमिकेकडे पाहतांना कदाचित आपल्याला हे लक्षात ठेवण्याची आवश्यकता आहे. मंत्रयी चौथरीच्या मते जनतेचे बदललेले स्वल्प काय आहे याची दोन घटामोडी लक्षात घेतल्या पाहिजेत. सार्वजनिक व्यक्तींची 'दृश्यमानता' जनतेला त्यांच्या जबाबदारीसाठी कोणतीही सुरक्षा नाही. समकालीन संदर्भात, काही घटामोडी आहेत ज्यांवर प्रकाश टाकण्याची आवश्यकता आहे. एक म्हणजे एका ठीस आणि लोकशाही सामूहिक राजकीय दृष्टिकोनाचे स्पष्ट माधुर. दोन, 'संकुचितता' किंवा विशेष किंवा विखंडित प्रेक्षकांची निर्मिती, जी कदाचित मीडिया सिस्टमची वैशिष्ट्य आहे ज्याचा जन राजकारणावर सर्वात मोठ्याप्रमाणे परिणाम झाला आहे. लोकांसाठी अधिक पर्याय व्यवहार्य आहेत. जर राजकीय व्यक्ती तपशीलवार राजकीय वातावर्यात हेल्या असतील तर ते ते शोधू शकतात, परंतु कीडा उरसाही कीडा चनेल पाहणे आणि राजकारण पूर्णपणे टाळणे निवड शकतात. हे २०२४ च्या निवडणुके संदर्भातील निरीक्षणांनुसार आपल्या लक्ष्यात येते.

ईतिहासात असला तरी, वसाहतवादी मध्यस्थी असलेल्या आधुनिक जगात एक
 दैत्यशील सार्वजनिक क्षेत्र उदयास आले. अरविंद राजागोपाल सिन्हा या विद्वानांनी लिहिले की 'सार्वजनिक क्षेत्र' या विशाल कल्पनेवरील विद्यमान साहित्य ब्रह्मेकदा
 लिहिले की 'सार्वजनिक क्षेत्र' या विशाल कल्पनेवरील विद्यमान साहित्य ब्रह्मेकदा
 पुन्हावलीकनाशावाय स्वीकारले जाऊ शकत नाहीत. अशा प्रकारे ते असे सुचवतात
 की 'वैद्यमान' दिल्या उतरांपेक्षा त्यांनी विचारलेले प्रश्न मनोरंजक आहेत.
 संवादाच्या प्रकारांचा आणि त्यांच्या सामाजिक-राजकीय संदर्भांमध्ये काय संबंध
 आहे? सार्वजनिक क्षेत्रात कोणत्या प्रकारचा सहभाग शक्य आहे? ते कोणाच्या
 हिताचे प्रतिनिधित्व करते? असे अनेक प्रश्न मणि केले.

केला. २०२४ च्या लोकसभा निवडणुकीत, राजकीय पक्षांच्या सोशल मीडिया टीपने ट्विटिंग हॅशटॅगचा वापर केला आणि स्मार्टफोन वापरकर्त्यांची वाढ आणि परवडणाऱ्या इंटरनेटमुळे मतदारांपर्यंत त्यांचे संदेश पोहोचवले. त्यांनी एकमेकांच्या प्रयत्नांना विरोध केला आणि विनोद, विनोदी घोषणा आणि अगदी स्वतः तयार केलेल्या सामग्रीद्वारे मतदारांना प्रभावित केले.

निवडणुकीपूर्वी, भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस (INC) आणि भारतीय जनता पक्ष (BJP) या दोन मुख्य राजकीय पक्षांनी मीम्सचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला. "भारत जोडो यात्रा" आणि "भारत जोडो न्याय यात्रा" मुळे, राहुल गांधींची प्रतिष्ठा काँग्रेस पक्षाने "शहजादा" वरून एका तळागाळातील नेत्यासारखी बदलली.

"ओपन डेमोक्रेसी अँड डिजिटल टेक्नॉलॉजीज" (२०२१) मध्ये, लॅंडमार्क कल्पना करतात की त्यांच्या नवीन खुल्या लोकशाहीच्या प्रतिमानातील प्रमुख संस्थात्मक तत्वे - लोकशाही लोकप्रिय राजवटीचे एक दृश्य जे लॉटरी आणि स्व-निवडलेले प्रतिनिधित्व असलेल्या लघु-जनतेला विस्तृत श्रेणीतील नागरिकांना निर्णय घेण्याच्या अधिकारात प्रवेश करण्यास अनुमती देण्याच्या भूमिकेवर केंद्रित आहे - डिजिटल साधनांचा वापर करून कसे सुलभ केले जाऊ शकते. आइसलँड आणि फ्रान्समधील अलीकडील लोकशाही प्रयोगांपासून प्रेरणा घेऊन, तंत्रज्ञानाने धोरण तयार करणे आणि निर्णय घेण्यामध्ये सशक्त नागरिकांच्या सहभागाच्या नवीन प्रकारांद्वारे सखोल लोकशाहीचे महत्त्व प्रतिबिंबित आहे. या संस्था धोरण विकासासाठी ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मपासून ते जनमत आणि सहभागी स्तरापर्यंत आहेत. या साधनांद्वारे, नागरिकांना नवीन प्रस्ताव तयार करून आणि - पुरेशा प्रमाणात समर्थनासह - नवीन धोरणे आणि कायद्यांद्वारे सत्ता वापरण्याची क्षमता मिळते.

राजकारण आणि प्रसार माध्यमे :

राजकारण आणि माध्यमे यांचा संबंध जुना आहे. फरक एवढाच झाला आहे की दोन्हीचे स्वरूप आता बदलले आहे. राजकारणात निवडणुकांना मोठे महत्त्व असते आणि निवडणुकांच्या वेळी माध्यमांना अधिकच बहर येतो, याचे कारण राजकीय संघर्ष आणि डावपेचांमागील सत्य माध्यमे सामान्यांना उघड करून दाखवित असतात. मात्र माध्यमांचे महत्त्व एवढ्यापुरतेच सीमित नाही. लोकशाहीचा चौथा स्तंभ म्हणून माध्यमे ओळखली जातात. तेव्हा लोकशाही, पर्यायाने राजकारण सशक्त आणि निकोप राहण्यासाठी माध्यमांची भूमिका महत्त्वाची असते.

राजकीय पक्ष, उभेदवार यांना लोकापर्यंत आपली माहिती, सूचना पोहोचवणे सहज
माहितीचा प्रसार: इंटरनेटमुळे माहिती सहज उपलब्ध होते, निवडणूक आयोग,
खालेली दिसते.

जाहीरनामे, वचननामे शेत मतदार पर्यंत पोहोचवण्याचे कार्य तंत्रज्ञानमुळे सुलभ
संवाद साधण्यासाठी नवीन मार्ग उपलब्ध करतात. तसेच वेळान्या पक्षांचे
ऑनलाईन प्लॅटफॉर्म राजकारण्यांना मतदारांपर्यंत पोहोचण्यासाठी आणि मतदारांशी
निवडणूका: निवडणूका मध्ये किंवा निवडणूका काळात सोशल मीडिया आणि
आपणास पूर्वील मुद्याद्वारे दिसून येते.

राजकारण तंत्रज्ञानाच्या विकासाला आणि वापराला दिशा देताना दिसते. हे
निवडणूकीत, माहितीच्या प्रसारसाठी, आणि राजकीय धोरणांवर परिणाम करते, तर
राजकारणावर परिणाम करते आणि राजकारण तंत्रज्ञानाला आकार देत. तंत्रज्ञान
तंत्रज्ञान आणि राजकारण यांमध्ये एक सह संबंध आहे, जिथे तंत्रज्ञान
तंत्रज्ञान आणि राजकारण :

परस्परवलंबी असलेले दिसते.

लोकशाही, राजकारण आणि माध्यमे या एका अर्थाने स्वतंत्र आणि तरीही
वर्तुनिष्ठ आणि पक्षातीत पण व्यापक हिताची भूमिका मांडणे आगत्याचे असते.
राजकीय नेते आणि शासनान्या दृष्टीने हिताचे नसते. दृष्टीकडे माध्यमांवर देखील
असते आणि साहित्यिक लोकशाहीत व राजकारणात माध्यमांकडे दुर्लक्ष करणे
चौबीस तास बातम्या, समाजमाध्यमे या सगळ्यांचा प्रभाव समाजमानावर राहतच
सरावरील दूरग्रह, नेत्याची प्रतिमा तयार करण्यात माध्यमांची भूमिका समजून येते.
विरोधात मतप्रदर्शन करीत असतील, तर त्या माध्यमांच्या विषयीचा शासनान्या
व्यवस्थेचा माध्यमांकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन, विशेषतः जर माध्यमे शासनान्या
राजकीय वार्ताकन करताना माध्यम प्रतिनिधींनी काय कटाक्षाने टाळावे, शासन
आणि माध्यमे, राजकीय वार्ताकन, पेड न्यूजची संकल्पना आणि त्यावरील नियंत्रण,
परिणाम आणि पटणारा प्रभाव, निवडणूकीत प्रचारासाठी वापरण्यात येणारी साधने
जाहीरनामे तयार होताना त्यात माध्यमांची भूमिका, जनमानसांवर माध्यमांचा होणारा
पक्षांमधील सुंदरेपसुंदी आणि त्याचे माध्यमांमध्ये उभेपणारे प्रतिबिंब, पक्षांचे
सामाजिक चळवळी आणि सामूहिक केंद्री या पुढच्या प्रकरणात लेखकाचे राजकीय
मोहीम, प्रचार व जनजागृती, माध्यम आणि शासनव्यवस्था, नवीन माध्यम,
राजकीय प्रक्रिया आणि जनमतदार माध्यमांचा परिणाम, निवडणूक

श्यक्य होते. ज्यामुळे लोकांना राजकीय घडामोडींची जाणीव होते आणि ते अधिक जागरूक होतात.

राजकीय धोरणे: राजकीय धोरणे आणि तंत्रज्ञान यांमध्ये एक मजबूत संबंध आहे. तंत्रज्ञानाचा विकास आणि वापर हा राजकीय धोरणांवर परिणाम करतो, तसेच राजकीय धोरणे तंत्रज्ञानाच्या विकासाला दिशा देतात, ज्यामुळे समाज आणि अर्थव्यवस्थेवर परिणाम होतो. तंत्रज्ञानाचा वापर करून सरकार विविध समस्यांवर उपाय शोधू शकतात आणि धोरणे प्रभावीपणे राबवू शकतात.

नागरिक सहभाग: ऑनलाइन प्लॅटफॉर्म नागरिकांना राजकीय प्रक्रियेत सक्रियपणे सहभागी होण्यासाठी मदत करतात. नागरिकांना आता सोशल मीडियाद्वारे त्यांच्या प्रतिनिधींशी संपर्क साधण्याची सुविधा देखील उपलब्ध आहे तसेच . ट्वीटर आणि फेसबुक माध्यमातून थेट सरकारी अधिकाऱ्यांना त्यांच्या समस्या मांडू शकतात .सरकार आणि त्यांच्या नागरीकामधील सवाद

वाढवण्यासाठी आणि सरकारी क्षेत्रांमध्ये अधिक पारदर्शकता आणण्यासाठी सोशल मीडिया देखील सरकारचा एक वाढता पैलू बनत आहे. हे नवोपक्रम नागरी सहभाग आणि लोकांसाठी तंत्रज्ञानावर आधारित अधिक प्रगतीशील आणि खुल्या सरकारकडे बदल घडवून आणत आहे.धण्याचे व्यासपीठ म्संवाद सा .हणून सोशल मीडियासह, ते सरकारला कायदेविषयक प्रक्रिया आणि संसदेमध्ये काय घडत आहे याबद्दल घटकांना आणि नागरिकांना माहिती प्रदान करण्यास सक्षम करते.जेणेकरून , .सरकारी प्रक्रियांबद्दल नागरिकांच्या चिंता दूर होतील.सरकार तंत्रज्ञानाच्या विकासाला प्रोत्साहन देण्यासाठी विविध धोरणे आणि नियम बनवताना दिसून येते.

तंत्रज्ञानाचा वापर: सरकार तंत्रज्ञानाचा वापर करून नागरिकांच्या समस्या सोडवण्यासाठी आणि सार्वजनिक सेवा सुधारण्यासाठी प्रयत्न करतात. धोरणे तयार करण्यात नागरिकांना सहभागी करून घेण्यासाठी देखील आयटीचा वापर केला जाऊ शकतो.उदाहरणार्थ ., ऑनलाइन साधने प्रस्तावित धोरणांबद्दल जनतेकडून अभिप्राय गोळा करू शकतात .हे सुनिश्चित करते की धोरणे नागरिकांच्या गरजा पूर्ण करतात .

डिजिटल तंत्रज्ञान आणि लोकशाही : डिजिटल तंत्रज्ञानाचा लोकशाही राजकारणावर मूलभूत प्रभाव पडलेला आहे. निवडणुका कशा चालवल्या जातात, ऑनलाइन प्रचार कसा चालतो आणि आपण एकमेकांशी कसा संवाद साधू शकतो .याबद्दलच्या आपल्या अपेक्षा बदलल्या आहेत. जागतिक तंत्रज्ञान कंपन्यांनी सार्वजनिक वादविवाद आणि सहभागासाठी नवीन पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून दिल्या आहेत, इंटरनेटने माहिती अधिक मुक्तपणे उपलब्ध आणि सुलभ केली आहे

आणि लोक आता पूर्वीपेक्षा अधिक सोप्या पद्धतीने आपले मत मांडू लागलेत. लोकशाहीमध्ये या नवीन संसाधनांचा वापर कसा करावा, लोकशाही संदर्भातील त्यांचे काय परिणाम आहेत आणि आपण त्यांचे नियमन कसे करू शकतो याबद्दल अनेक प्रश्न मनामध्ये निर्माण होताना दिसतात. जसे कि, निवडणुकीत डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर कसा केला जात आहे? डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर आणि नियमन करताना कोणती लोकशाही उद्दिष्टे महत्त्वाची ठरतील? आणि लोकशाहीसाठी 'समस्या' निर्माण करणारी तंत्रज्ञान सध्या वेगवेगळ्या प्रेक्षकांना कशी समजते? डिजिटल प्रचाराचे नियमन कसे करावे? आणि सरकार, कंपन्या, व्यक्ती आणि प्रचारकांनी कोणती पावले उचलावीत? चांगली डिजिटल नागरिकत्व कशी दिसते आणि ती कशी वाढवता येईल? समकालीन राजकारणावर डिजिटल तंत्रज्ञानाचा प्रभाव अभ्यासताना, डिजिटल साधने, लोक आणि राजकारण्यांमधील संबंधांवर कसा परिणाम करत आहेत यावर लक्ष केंद्रित होते.

डिजिटल लोकशाहीच्या विकासात व्हर्च्युअल स्पेसचा, विशेषतः सोशल मीडियाचा खूप प्रभाव आहे. दरम्यान, सोशल मीडिया हे व्हर्च्युअल स्पेसचे एक रूप आहे. या प्रकरणात इंटरनेट ॲक्सेसची तरतूद हा सर्वात महत्त्वाचा मुद्दा आहे. व्हर्च्युअल स्पेस आणि सोशल मीडियाचे अस्तित्व हा एक पैलू आहे जो लोकशाही जीवनासाठी मोठे फायदे देऊ शकतो. जर लोक लोकशाही सक्रिय करण्यासाठी सोशल मीडियाचा वापर करत असतील तर ते डिजिटल लोकशाहीचा खरा उद्देश पूर्ण करेल. सामान्य लोक इंस्टाग्राम, व्हॉट्सअप, फेसबुक, ट्विटर, टिकटॉक, लाईन, ब्लॉग, वेबसाइट्स आणि इतर तत्सम प्लॅटफॉर्म सारख्या सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्मचा वापर करून सहजपणे माहिती मिळवू शकतात. शिवाय, आजकाल, सोशल मीडिया वापरकर्ते विविध डिजिटल सामग्री पाहण्याची शक्यता जास्त आहे. लोकशाहीतील महत्त्वाच्या विषयांवर मते व्यक्त करण्यासाठी, माहिती मिळविण्यासाठी आणि जनतेला एकत्रित करण्यासाठी या सुलभतेचा वापर निःसंशयपणे केला जाऊ शकतो. स्थानिक सरकारे नागरिकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी या साधनांचा वापर करू शकतात याव्यतिरिक्त, उमेदवार, राजकारणी अनेकदा राजकीय प्रचारादरम्यान सोशल मीडियाचा वापर करतात ज्यामध्ये ते इंस्टाग्राम, फेसबुक आणि ट्विटर सारख्या विविध प्लॅटफॉर्मचा वापर करून राजकीय कार्यक्रम आणि कल्पनांचा प्रसार करतात जे अंमलात आणले जातात.

पारंपारिक पद्धती वापरून भूतकाळातील लोकशाही पद्धतींचा दीर्घ प्रवास पाहिल्यास आणि आधुनिक युगातील डिजिटल लोकशाहीशी त्यांची तुलना केल्यास, एक मोठा

फरक दिसून येतो. १९९० च्या दशकात, इंटरनेट माहिती तंत्रज्ञान समाजात प्रसिद्ध झाले. लोक लोकशाही जीवनाशी कसे जुळवून घेतात यावर याचा परिणाम झाला. पूर्वी, लोक फक्त रेडिओ, टेलिव्हिजन आणि छापील वर्तमानपत्रांसारख्या मास मीडियाद्वारे माहिती मिळवू शकत होते आणि मते व्यक्त करू शकत होते. आता, ही वागणूक बदलली आहे आणि लोक सामान्यतः डिजिटल प्लॅटफॉर्म वापरतात. आज, जनता इंटरनेट आणि सोशल मीडियाचा वापर करून मुक्तपणे लोकशाहीचा प्रचार करू शकते. इंटरनेट आणि सोशल मीडियाचा एक अतिरिक्त फायदा म्हणजे त्यांचा वापर प्रेरणा आणि प्रेरणा देण्यासाठी केला जाऊ शकतो. पूर्वी, सरकार आणि समाजाशी थेट संवाद साधणे कठीण होते कारण ते खूप दूर दिसत होते, परंतु आता इंटरनेट आणि सोशल मीडियामुळे हे शक्य झाले आहे.

डिजिटल लोकशाही ही राजकीय आणि सरकारी उद्देशांसाठी डिजिटल मीडिया आणि नेटवर्कच्या वापराशी संबंधित आहे. लोकशाहीच्या संदर्भात, डिजिटल तंत्रज्ञान राजकीय एकरूपीकरण, प्रचार धोरणे आणि जनमताचे ध्रुवीकरण याद्वारे लोकशाही प्रक्रियेवर मोठ्या प्रमाणात प्रभाव पाडताना दिसतात. शिवाय, डिजिटल लोकशाही ही ई-सरकारच्या अंमलबजावणीशी देखील संबंधित असलेले दिसून येते.

निष्कर्ष:

- १) तंत्रज्ञान आणि राजकारण एकमेकांवर अवलंबून आहेत. आणि दोन्ही क्षेत्रांमध्ये तंत्रज्ञानाचा प्रभाव वाढत असलेले दिसून येतो.
- २) तंत्रज्ञानाचा योग्य वापर करून राजकारणाला अधिक पारदर्शक आणि प्रभावी करता येऊ शकतं, तसेच नागरिकांचा सहभाग वाढवता येऊ शकतो.
- ३) लोकशाही, पर्यायाने राजकारण सशक्त आणि निकोप राहण्यासाठी माध्यमांची भूमिका महत्त्वाची असलेली दिसते.
४. लोकशाही, राजकारण आणि माध्यमे या एका अर्थाने स्वतंत्र आणि तरीही परस्परावलंबी असलेले दिसते.
५. तंत्रज्ञान निवडणुकीत, माहितीच्या प्रसारासाठी, आणि राजकीय धोरणांवर परिणाम करते, तर राजकारण तंत्रज्ञानाच्या विकासाला आणि वापराला दिशा देताना दिसते.
- ४) सरकार तंत्रज्ञानाचा वापर करून नागरिकांच्या समस्या सोडवण्यासाठी आणि सार्वजनिक सेवा सुधारण्यासाठी प्रयत्न करताना दिसते.
६. जागतिक तंत्रज्ञान कंपन्यांनी सार्वजनिक वादविवाद आणि सहभागासाठी नवीन पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून दिल्या आहेत, इंटरनेटने माहिती अधिक

मुक्तपणे उपलब्ध आणि सुलभ केली आहे आणि लोक आता पूर्वीपेक्षा अधिक सोप्या पद्धतीने आपले मत -मतांतरे मांडताना दिसतात.

संदर्भ:

१. एजेलॅब्स.(२०२४). २०२४ च्या भारत निवडणुकीच्या निकालांचे मॅपिंग.
२. चौधरी, मैत्रयी. २०१७. रिफॅशनिंग इंडिया: जेंडर, मीडिया अँड अ ट्रान्सफॉर्मिंग पब्लिक डिस्कॉर्स. हैदराबाद: ओरिएंट ब्लॅकस्वान.
३. हॅबरमास, जॉर्जेन. (१९६२). द स्ट्रक्चरल ट्रान्सफॉर्मेशन ऑफ द पब्लिक स्पेस: एन इन्क्वायरी इनटो अ कॅटेगरी ऑफ बुर्जुआ सोसायटी. मॅसेच्युसेट्स: द एमआयटी प्रेस.
४. मॅककॉन, मायकेल. २००४. हॅबरमासच्या 'बुर्जुआ पब्लिक स्पेस'चे विश्लेषण. युनिव्हर्सिटी प्रेस.
५. राजगोपाल, अरविंद. २००९. द इंडियन पब्लिक स्फीस: रीडिंग इन मीडिया हिस्ट्री. नवी दिल्ली: ऑक्सफर्ड युनिव्हर्सिटी प्रेस.
६. शर्मा, तन्वी. २०२४. लोकसभा निवडणूक २०२४: भाजप विरुद्ध काँग्रेससाठी सोशल मीडिया कसा प्रमुख रणांगण म्हणून उदयास आला. द टाइम्स ऑफ इंडिया. १४ जून २०२४.
७. शर्मा, यशराज. २०२४. “डीपफेक डेमोक्रेसी: २०२४ च्या भारताच्या निवडणुकीला आकार देणाऱ्या एआय युक्तीच्या मागे”. अल जझीरा. २० फेब्रुवारी २०२४.
८. श्रीकांत, स्वरा. २०२४. नेटिझन्सने २०२४ च्या लोकसभा निवडणुकीच्या निकालांचा दिवस मजेदार मीम्ससह साजरा केला. फ्री प्रेस जर्नल. ४ जून २०२४